

ТМ	Г. XXVII	Бр. 4	Стр. 609 - 637	Ниш	октобар - децембар	2003.
----	----------	-------	----------------	-----	--------------------	-------

UDK 341.31

Оригинални научни рад

Примљено: 29.07.2003.

Момир Милојевић

Правни факултет

Београд

ЗАБРАНА УПОТРЕБЕ СИЛЕ И ПРЕТЊЕ У МЕЂУНАРОДНИМ ОДНОСИМА

Резиме

Сила и претња су давнашњи пратиоци међународних односа а у политичкој и правној теорији се сматрало да проистичу из суверености држава, односно њиховог неограниченог права да употребљавају сва средства да би заштитиле своје интересе. Једина ограничења су се налазила у моралним схватањима о праведним и неправедним ратовима. Уколико је рат више везиван за сувереност као правни појам утолико је више постајао правна установа. Из права на вођење рата је пристекло ратно право. Развој друштвене свести је довео до постепеног ограничавања и најзад укидања права на вођење рата које је прерасло у забрану сваке употребе силе и претње у односима између држава која је постала врховна норма међународног права а истовремено и норма међународног кривичног права чије кршење повлачи међународну кривичну одговорност.

Кључне речи: сила, претња, рат, забрана употребе силе, агресија, злочин против мира

Опште напомене

Сила и претња су давнашњи пратиоци међународних односа. У историји политичке мисли сила је посебно издвајана као чинилац од прворазредне важности. Рат је сматран нормалном појавом, као чињеница ни правно дозвољена ни забрањена. С њом се једноставно рачунало као с једним обликом примене силе па је Тукидид дошао до закључка да се односи између држава заснивају на сили а не на праву или моралу. На тој идејној основи су у теорији међународних односа изграђена схватања у чијем је средишту одређивање места и улоге силе у међународним односима. Томе је несумњиво допринела вишевековна превага политике над правом која ни данас није ишчезла иако се већ читаво столеће тежи да се политика потчини праву

бар колико је потребно да се очувају највише вредности човечанства као што су мир и безбедност.

У међународној заједници која се одликује високим степеном децентрализације сила је употребљавана у различите сврхе, како за претходно деловање или притисак (интервенције) тако и *ex post facto* за кажњавање због непоступања по захтеву (санкције). Рат као најтежи облик је најчешће употребљаван ради отимања делова територије или потпуног потчињавања неке државе. Док су репресалије одувек сматране за кршење права о рату није постојало јединствено мишљење. По једном схватању рат је био дозвољено средство политике које је произлазило из суверености, како каже Ханс Келзен, ни деликт ни санкција.¹ Међутим, погрешно би било веровати да је постојала равнодушност према рату и несрећи коју је он доносио о чему најбоље сведоче напори да се оправда прибегавање рату од антике до наших дана. Још су народи старог Истока познавали поделу на одбрамбене и завојевачке, односно праведне и неправедне ратове. Грчки писци и филозофи су негодовали против рата док су државници тражили разлоге да оправдају ратове па се тражила одговорност за отпочињање рата. Победничке државе су чак судиле вођама зараћене стране која је била крива за рат.² Разликовање на праведне и неправедне ратове је даље развијено у Риму али је мерило било чисто формално јер је било у питању поштовање строгог поступка за отпочињање рата. Суштински неправедан рат могао је бити формално допуштен. Тако се разликовање на праведне и неправедне ратове претварало или приближавало разликовању на допуштене и забрањене ратове.

У средњем веку се појавило више схватања везаних за поједине религије али чврсто везаних за постојеће друштвене односе тога доба. Док је било прогањано хришћанство је сваку употребу силе па и рат сматрало неморалним и било против служења војске. Када је постало државна религија променило је однос према рату па је св. Августин (354–430) формулисао теорију о праведном рату против неправда. У Византији се рат сматрао за нормално а мир за ненормално стање. Рат против нехришћана је увек био праведан. И исламско учење је сматрало да је праведан рат против отпадника и неверника.³ Ипак су била доминантна схватања која су се развила у крилу католичке цркве, тада једине друштвене снаге која је повезивала све државе и народе западне Европе и давала дух и суштину међународном праву. У доктрини (Т. Аквински, Виторија, Волф) је развијано схватање о праведним и неправедним ратовима. По том схватању

¹ Више о томе Ј. Даниловић, "*Justum bellum*" i represalije u prvim vekovima rimske istorije, "Годишњак Правног факултета у Сарајеву", 1975, стр. 39-64.

² М. Сукијасовић, *Појам агресије у међународном праву*, Београд, 1967, стр. 15, 20.

³ Исто, стр. 17.

рат је дозвољен као одговор на кршење права као и репресалије. Виторија је сматрао да војници имају право да одбију послушност вођама ако сматрају да је рат неправедан. Ако није санкција рат је деликт.⁴ Неки писци сматрају да је то схватање изражено у каснијим прописима Пакта Друштва народа,⁵ Бријан–Келоговог пакта и Повеље Уједињених нација иако се у овим случајевима ради о дозвољеним одбрамбеним, односно законитим и незаконитим ратовима.⁶

Рат као правна установа

По теорији природног права Томе Аквинског (1225–1274) рат је био праведан ако је испуњавао три услова: 1) да га води власт која је за то овлашћена (*auctoritas principis*), 2) да је разлог праведан (*justa causa*) и 3) да је намера правилна (*intentio recta*). Иако је суштински други услов временом је на значају добијао први јер се рат везивао за суверена. Тако је право на вођење рата постало саставни део суверености. Пошто је сувереност "сматрана више или мање неограниченом ни право на вођење рата није могло да подлеже никаквим правним ограничењима".⁷ Поставши обележје и израз суверености⁸ као правног појма рат је постао правна установа производећи правне последице⁹ током више столећа. Једна од првих и можда најважнијих последица је било у пракси губљење разлике између нападачких и одбрамбених ратова, с једне, и неправедних и праведних ратова с друге стране. По мишљењу Ручерса појам апсолутне суверености је убио доктрину о праведном рату¹⁰ а у ствари та доктрина је претворена у доктрину о законитом рату који може да објави законита власт.¹¹ Тако је и неправедан и завојевачки рат могао да буде законит ако је надлежна власт сматрала да је он, по њеном схватању, оправдан. Дошло се до исте последице као у римском схватању праведног рата. Даља последица је била да је од формалних момената

⁴ H. Kelsen, *The Law of the United Nations*, Second impression, London 1951, p. 707; – *Théorie pure du droit*, Paris, 1962, pp. 422, 423.

⁵ Ђ. Поповић, *Класици међународно-правне доктрине*, Београд 1933, стр. 47; – M. Sibert, *Traité de droit international public*, Paris 1951, pp. 579-580.

⁶ J.L. Kunz, *Bellum justum and bellum legale*, "American Journal of International Law", 1951, No 3, p. 532.

⁷ Ђ. Нинчић, *Проблеми суверености у Повељи и пракси Уједињених нација*, Београд 1967, стр. 65.

⁸ М. Радојковић, *Рат и међународно право*, Београд 1947, стр. 6.

⁹ Ђ. Нинчић, *нав. дело*, стр. 65.

¹⁰ V.-H. Rutgers, *La mise en harmonie du Pacte de la Société des Nations avec le Pacte de Paris*, "Recueil des cours de l'Académie de droit international de La Haye", 1931, t. 38, p. 19.

¹¹ М. Сукијасовић, *Појам агресије*, стр. 22.

(објаве рата и намере) зависило постојање ратног стања и примена правила ратног права које се почело стварати. Из права на вођење рата (*jus ad bellum*) је проистекло ратно право (*jus in bello*) јер се рат као правна установа могао уређивати правом па и ограничавати у више праваца.

Хуго Гроциус (*Grotius*, 1583–1645) је први јасно указао на разлику између *jus ad bellum* и *jus in bello* успостављајући равнотежу између њих каогод између рата и мира¹² који се смењују и међусобно искључују (*inter bellum et pacem nihil est medium*). Правдајући као сви савременици употребу силе трудио се да својом доктрином *temperamenta belli* пронађе равнотежу између војне потребе и обзира човечности. Ако рат проистиче из дискреционог (сувереног) права државе да одлучује како ће стећи или штитити неко своје право (самопомоћ) онда се може употребити као крајње средство (*ultimum medium regnorum*) ако друга средства нису довољна. То отвара пут увођењу мирног решавања спорова (макар факултативног) а може се ограничити начин вођења рата (*jus in bello*) не дирајући у само право на вођење рата (*jus ad bellum*). И за једно и за друго се наводе морални разлози (*justa causa*, "праведни рат") којима се правда прибегавање сили а истим разлозима се објашњава ублажавање ратних страхова као неко извињење што се "морало" прибећи рату. "И писци признају, било непосредно или посредно, законитост рата као средства за вођење политике државе. Уколико и долази до изражаја старо разликовање између праведних ратова (*bellum justum*) и неправедних (*bellum injustum*) то разликовање и даље представља огромну важност у моралном погледу иако је лишено сваке вредности с гледишта права."¹³ С гледишта међународног права крајем XIX века и почетком XX века рат се сматрао изузетним стањем али законитим.¹⁴ Ла Прадел је сматрао да је уређивање рата значило његово озакоњење.¹⁵ Насупрот томе Илић је сматрао да је међународно право озаконило рат признајући га као израз суверености држава. "Другим речима, рат је био сматран као законит пре и изван сваког доношења прописа о њему."¹⁶ Међународно право узима рат као друштвену појаву и труди се да поступке које он садржи подвргне извесним правила-

¹² То најбоље показује наслов његовог чувеног дела *De jure belli ac pacis* (1625).

¹³ М. Радојковић, *Рат и међународно право*, стр. 6.

¹⁴ Исто, стр. 5.

¹⁵ А. La Pradelle, *La Conférence de la Paix*, "Revue générale de droit international public", 1900, p. 13.

¹⁶ М. Илић, *Општа разматрања о Друштву народа и његовом праву*, Београд 1996, стр. 112.

ма.¹⁷ "Право на рат није ништа друго до право, могућност да се води рат."¹⁸

Рат је сматран и за санкцију иако је, како је приметио један наш писац, "наказно умовање" сматрати "неком врстом правне категорије" убијање оних којима се управља због поступака њихових управљача јер до рата може доћи због недостатака у организацији како држава тако и светске заједнице. Зато тај присталица Дигијевог схватања сматра да "дати рату поштовања достојан статус санкције у међународном праву – па макар и колективне санкције – значи битно допринети да се он одржи као појава." По њему такво схватање је знак недовољног идејног нивоа науке међународног права.¹⁹ Нама се чини да је таква паушална оцена нивоа науке међународног права престрога јер летимичан поглед на књижевност показује да су многи теоретичари били изнад стварности свога времена што није било нимало лако јер наука мора да оперише чињеницама. Против сваког рата су били Виклиф, Томас Мор, Размо и др. Илић је, на пример, био против рата не само зато што рат као облик насиља никада није у складу с правом већ и стога што његови резултати често нису у складу с правом²⁰ иако је морао да призна да је у прошлости рат био "оруђе цивилизације" што показује само да је та цивилизација била "мало цивилизаторска".²¹ Знатно пре њега такво схватање је у Немачкој развијао познати пацифиста (касније добитник Нобелове награде за мир) Лудвиг Квиде²² а антиратна активност у Европи је дуга више векова.²³

Правно ограничавање рата

"Владајући првобитно над целим светом, у свим људским односима, сила је видела како се област њене владавине смањује у корист права."²⁴ Први видљив резултат у ограничавању употребе силе је забележен 1899. када су се Конвенцијом о мирном решавању спорова државе обавезале да уложе све своје напоре, "уколико околно-

¹⁷ Исто, стр. 107.

¹⁸ Исто, стр. 109.

¹⁹ Л. Серб, *Неки основни проблеми међународног права*, "Југословенска ревија за међународно право", 1957, бр. 3, стр. 345.

²⁰ М. Илић, *нав. дело*, стр. 104.

²¹ Исто, стр. 103.

²² О једном његовом предавању је опширну белешку објавио М. Ст. Марковић, *Идеја о миру и ново међународно право*, "Архив за правне и друштвене науке", 1906, бр. 1, стр. 71–74.

²³ О томе J. Graven, *Le difficile progrès du règne de la justice et de la paix internationales par le droit*, "René Cassin amicorum discipulorumque liber II", Paris 1970.

²⁴ М. Илић, *нав. дело*, стр. 181.

сти то дозвољавају", да би се осигурало мирно решавање спорова у циљу да се "колико је год могуће избегне прибегавање сили" у њиховим међусобним односима (чл. 1–2). Тај процес ограничавања рата је настављен на Другој хашкој конференцији (1907). Конвенцијом (III) о отпочињању непријатељстава државе су се обавезале да рат не почну "без претходног и недвосмисленог упозорења које ће имати било форму образложене објаве рата било форму ултиматума са условном објавом рата" (чл. 1).

Много већи значај има делимично ограничавање права на вођење рата Конвенцијом (II) о ограничавању употребе силе за наплату уговорних потраживања. Државе су се обавезале да не прибегавају оружаном сили ради наплате уговорних потраживања њихових држављана сем ако држава дужник одбије или остави без одговора понуду арбитраже или, у случају прихватања, онемогућава састављање компромиса или се не повинује изреченој пресуди (чл. 1).²⁵

Процес потискивања употребе силе мирним решавањем спорова је настављен на америчком континенту. Почев од 1912. САД су с другим државама закључивале уговоре (Брајанови уговори) којима су створене комисије за разматрање спорова и подношење извештаја странама у спору у року од 12 месеци. Државе нису смеле да прибегну рату док комисија не поднесе извештај. То ће бити још више разрађено у Пакту Друштва народа у коме се комбинују идеје из хашких и Брајанових конвенција и уграђују у систем колективне безбедности. Тиме је, како каже Браунли, уведена "претпоставка незаконитости рата као средства самопомоћи".²⁶

Занимљиво је да су, после Првог светског рата, побеђене државе прихватиле одговорност за последице рата али не и за његово отпочињање,²⁷ за повреде ратног права а не и за сам рат. Савезници су то схватање одбацили и заузели су став да обавеза накнаде штете проистиче из одговорности за рат. Тако неки писци тумаче мировне уговоре²⁸ иако њихове одредбе не дају сасвим поуздану основу за то. Комисија за утврђивање одговорности за рат је закључила да су Немачка, Аустрија, Турска и Бугарска одговорне и за повреду неутрал-

²⁵ У нашој књижевности М. Новаковић, *О међународно-правној заштити повређених једне државе (поводом Драгове доктрине)*, "Архив за правне и друштвене науке", књ. IV, 1907, бр. 5, стр. 427–436; бр. 6, стр. 554–565; књ. V, 1908, бр. 1, стр. 93–100; бр. 2, стр. 166–172.

²⁶ I. Brownlie, *International Law and the Use of Force by States*, Oxford 1963, p. 57.

²⁷ У ноти Савезницима од 13. маја 1919. немачка делегација је истицала да престанак на плаћање репарација не значи прихватање одговорности за рат јер се обавеза на давање репарација не може повезивати с питањем кривице за рат. То одговара схватању о одвојености ратног права од права на рат.

²⁸ I. Brownlie, *op.cit.*, pp. 135–140; – М. Сукијасовић, *Појам агресије*, стр. 29.

ности Белгије и Луксембурга и границе Србије и Француске пре објаве рата али не и за кривичну одговорност појединаца. Конференција мира је заузела супротан став. Чланом 227, ст. 1. Версајског уговора²⁹ бивши немачки цар Виљем II је "јавно оптужен за највишу увреду нанету међународном моралу и светој важности уговора". Није јасно да ли се оптужба односила на кршење уговора који су забрањивали рат (повреда неутралности) или уговора који су прописивали понашање у рату али се из докумената о раду Конференције може закључити да је реч о повреди *jus ad bellum*.³⁰ Ово је значајно јер тадање међународно право није забрањивало рат али је забрањивало много шта у рату да није се сматрало да кршење забрана повлачи и кривичну одговорност.

Пактом Друштва народа државе су се обавезале да све спорове подвргну арбитражи, суду или Савету ДН и да не прибегавају рату пре истека рока од 3 месеца после арбитражне или судске одлуке или једногласно усвојеног извештаја Савета. Пресуда је требало да буде донета у "разумном року" а извештај Савета у року од 6 месеци од подношења спора (чл. 12). Државама је било забрањено да воде рат против државе која се придржавала одлуке, односно рат се могао водити само против државе која не извршава одлуку или не прихвати извештај.³¹ Нинчић сматра да Пакт није супротставио мирно решавање спорова рату као једину алтернативу већ је само мирном решавању спорова дао приоритет који треба да смањи могућност примене насилних средстава као што се хашким конвенцијама рат настојао сузбити проширењем обавезе мирног решавања спорова.³²

По Пакту "праведан" рат води држава која се придржава поступка прописаног Пактом. Само тај "праведни" рат је "законит". Опет (или још увек) предност има форма над суштином. По мишљењу Љ. Аћимовића рат је "по правилу ... забрањен" осим у случајевима када је био дозвољен.³³ М. Сукијасовић сматра да је по Пакту сваки рат у начелу био допуштен.³⁴ Без обзира како се Пакт тумачио

²⁹ "Службене новине СХС", 1920, бр. 119а.

³⁰ У том смислу С. Јовановић, *Конференција мира и питање о ратној одговорности*, "Југословенска књига", Загреб 1920, IV, стр. 19; – М. Радојковић, *Међународна заједница и кривична одговорност у доба оружаног сукоба*, "Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања", 1973, бр. 2, стр. 146. Егон Швелб сматра да одредба члана 227. Версајског уговора представља претечу злочина против мира. E. Schwelb, *Crimes against humanity*, "British Year Book of International Law", 1946, pp. 182–183.

³¹ Опширније J. Ray, *Commentaire du Pacte de la Société des Nations selon la politique et la jurisprudence des organes de la Société*, Paris 1930, pp. 395–416.

³² Ђ. Нинчић, *нав. дело*, стр. 71.

³³ Љ. Аћимовић, *Проблеми безбедности и сарадње у Европи*, Београд 1978, стр. 227.

³⁴ М. Сукијасовић, *Појам агресије*, стр. 39.

очигледно је била остављена широка могућност прибегавања рату. Придржавајући се обавеза из Пакта државе су могле водити рат у случају неуспеха мирног решавања спорова а то, пре свега, ако Савет не начини извештај у року од 6 месеци или га не усвоји једногласно. Поред тога рат се могао повести 3 месеца после извештаја Савета у коме се констатује да предмет спора спада у искључиву надлежност држава. Исто тако после истека рока од 3 месеца обе стране у спору су имале право да ратују ако не прихвате једногласно усвојени извештај Савета или арбитражну, односно судску одлуку. По протеклу рока од 3 месеца се могао водити рат против државе која не поступи по извештају или пресуди.³⁵

Члан 12. Пакта је делимично забранио само рат али не и употребу других принудних средстава као што су окупација, репресалије и сл.³⁶ С друге стране ти облици употребе силе нису сматрани ни као агресија уперена против територијалне целокупности или политичке независности држава (чл. 10) па су их државе могле употребљавати у међусобном обрачунавању. Очигледно је да је употреба израза "рат" и "агресија" омогућавала широку употребу силе у разним облицима против којих је држава жртва имала право да узврати истом или сличном мером (ако је била у стању да то учини). Она никако није смела да објави ратно стање јер би ризиковала да буде проглашена кривом што је објавила рат без претходног исцрпљивања средстава за мирно решење спора.³⁷

Недостаци Пакта су се покушали исправити каснијим актима. У том циљу је Протоколом о мирном решавању међународних спорова ("Женевски протокол", 1924) забрањен сваки рат (чл. 2) а употреба силе је дозвољена само у случајевима самоодбране и примене санкција³⁸ а низ регионалних уговора је непосредно или посредно искључивао употребу силе, нарочито ради територијалних освајања. Међу њима су у Европи најпознатији Локарнски споразуми који забрањују употребу силе у односима између држава потписница.³⁹ Ме-

³⁵ Томе неки додају и одбрамбени рат. М. Сукијасовић, *Појам агресије*, стр. 33. Ми то остављамо по страни јер је реч о самоодбрани.

³⁶ То је био и став Комитета правника поводом спора између Грчке и Италије (1923) када су Италијани бомбардовали и заузели Крф као одговор на убиство генерала Телинија и чланова његове пратње у Јањини. Став Комитета је био да Савет ДН треба да одлучи да ли су мере у складу с чл. 12–15. Пакта. Тај став је прихватио Савет. Ђ. Нинчић, *нав. дело*, стр. 72.

³⁷ М. Сукијасовић, *Појам агресије*, стр. 34.

³⁸ Више о томе Н. Wehberg, *Le Protocole de Genève*, "Recueil des Cours", 1925, t. 7, pp. 1–150.

³⁹ То је општи назив за више уговора потписаних 16. октобра 1925: 1) Уговор о гаранцијама ("Рајнски пакт") између Немачке, Француске и Белгије, 2) Уговор између Немачке, Белгије, Француске, Велике Британије и Италије, 3) Конвенци-

ђу америчким уговорима је најпознатији Уговор о спречавању и отклањању сукоба између америчких држава ("Gondra Treaty") од 3. маја 1923. Њима су уследили акти међународних организација. У нацрту уговора о узајамној помоћи (израђеном у оквиру Друштва народа 1923) се каже да је "нападачки рат међународни злочин" (чл. 1). Исто се каже у уводу Женевског протокола о мирном решавању међународних спорова (1924). Скупштина Друштва народа је, 25. септембра 1925. и 24. септембра 1927, усвојила резолуције у којима се нападачки рат проглашава за међународни злочин. На VI Панаме-ричкој конференцији (Хавана, 1928) једногласно је усвојена резолуција у којој се, полазећи од тога да нападачки рат представља међународни злочин против људског рода, истиче да се свака агресија сматра противправном и забрањеном. Подела на "праведне" и "неправедне" ратове је замењена поделом на "одбрамбене" и "нападачке" ратове. Тиме је потврђено постојање свести о потпуној забрани рата што ће се убрзо учинити и међународним уговорима.

Забрана прибегавања рату

Међу актима којима се забрањује прибегавање рату несумњиво најважније место заузима Општи уговор о одрицању од рата као оруђа националне политике, потписан у Паризу 27. августа 1928.⁴⁰ У име својих народа државе свечано изјављују да осуђују прибегавање рату ради решавања међународних спорова и одричу га се као оруђа националне политике у међусобним односима (чл. I). Решење за све спорове или сукобе тражиће се увек мирним средствима (чл. II). С обзиром на број држава које су га прихватиле (63) сматран је за допуну и ревизију Пакта ДН.⁴¹ Пошто је забрањивао све ратове без разлике многе државе су приликом ратификације или приступања изјавиле да не сматрају да су забрањени одбрамбени ратови. Југо-

ја о арбитражи између Немачке и Белгије, 4) Конвенција о арбитражи између Немачке и Француске, 5) Уговор о арбитражи између Немачке и Пољске, 6) Уговор о арбитражи између Немачке и Чехословачке. Истога дана су потписани Уговор о гаранцијама између Француске и Пољске и Уговор о гаранцијама између Француске и Чехословачке.

⁴⁰ Познат као Париски или Бријан-Кологов пакт. Потписали су га Немачка, САД, Белгија, Француска, Велика Британија, Италија, Јапан, Пољска и Чехословачка. За текст вид. J. Ray, *op.cit.*, pp. 583-584. Ступио је на снагу 24. јула 1929. Приступиле су му многе државе међу којима и Југославија. "Службене новине Краљевине СХС", 1929, бр. 73-XXIX.

⁴¹ Ђ. Нинчић, *нав.дело*, стр. 73. На дан 3. септембра 1939. обавезивао је све независне државе изузев Боливије, Салвадора, Уругваја и Аргентине. М. Сукијасовић, *Појам агресије*, стр. 38.

словенска влада је изјавила да се "нарочито слаже с тим да, имајући за циљ одржавање мира, Уговор не лишава уговорача права одбране у случају напада или инвазије... исто тако да он пуноправно ослобађа државе уговорнице према ма коме ко би повредио уговор. Тако исто југословенска влада дели мишљење да... ништа у том уговору не може дати повода тумачењу противном Пакту Друштва народа, Локарнском споразуму или Уговору о неутралности и уопште међународним обавезама које је Југославија до сада закључила."⁴² По мишљењу Милоша Радојковића ова експликативна резерва "не чини саставни нити допунски део самог уговора".⁴³ Међутим, у доктрини се и даље заступало гледиште да су Бријан–Келоговим пактом били допуштени само одбрамбени рат или у склопу примене санкција.⁴⁴

Исте идеје се понављају у Пакту о ненападању и мирењу, потписаном у Рио де Жанеиру 10. октобра 1933.⁴⁵ Оба члана из Бријан–Келоговог пакта су смештена у члан 1. док члан 2. прописује да се неће признати никакво територијално уређење, поседовање или стицање територије силом оружја. То је позната Стимсонова доктрина коју су усвојиле земље Латинске Америке али је прихватљива за све државе. Зато је Пакт отворен за приступање свим државама.⁴⁶

На тај начин је у поретку Друштва народа недвосмислено забрањен нападачки рат чиме је старо схватање о праведним и неправедним ратовима и формалноправно замењено одбрамбеним и нападачким ратовима. Први су дозвољени, други забрањени. При том се

⁴² Нав. према М. Радојковић, *Рат и међународно право*, стр. 14, бел. 1.

⁴³ *Исто*, стр. 14.

⁴⁴ Тако Р. Вукадиновић, *Европска сигурност и сарадња*, Загреб 1977, стр. 260. У ноти коју је, 23. јуна 1928, послао владама неких држава с нацртом уговора амерички државни секретар Келог је објаснио да је право на самоодбрану природно право и да зато није потребно да у уговору буде поменуто. Нав. према L. M. Goodrich – E. Hambro, *Commentaire de la Charte des Nations Unies*, Neuchâtel 1943, p. 267 et note 2. Опширније И. Пржић, *Келогов пакт*, "Архив за правне и друштвене науке", књ. XVIII (XXXV), 1929, бр. 2, стр. 124-130; – Baron E.–E.–F. Descamps, *Le droit international nouveau. L'influence de la condamnation de la guerre sur l'évolution juridique internationale* "Recueil des Cours", 1930, t. 31, pp. 393-559; – V. Rutgers, *op.cit.*, pp. 1-123; – J. Whitton, *Le renforcement du Pacte de renonciation à la guerre*, "Revue générale de droit international", 1932, No 1, pp. 5-53; – C. Eagleton, *Faut-il proscrire seulement les guerres d'agression ou toutes les guerres*, "Revue générale de droit international public", 1932, pp. 498-511. За коментар вид. и J. Ray, *op.cit.*, pp. 584-589; Ђ. Нинчић, *нав.дело*, стр. 74; – ILA, *Report of the thirtyeighth Conference*, Budapest 1934.

⁴⁵ Познатији као "Пакт Saavedra Lamas" или Рио пакт.

⁴⁶ Међу државама које су му приступиле била је и Југославија, 12. децембра 1934. Озак. 5. маја 1935. Опширније Ж. Ледерер, *Значење Аргентинског пакта од 1933. године*, "Архив за правне и друштвене науке", 1934, књ. XXXI (XLVIII), бр. 4, стр. 370-384.

уместо морала и политике као мерило за разликовање узима право. Оно што је учињено прво декларацијама и резолуцијама потврђено је уговорима. Међу њима ипак има разлике у садржини. Заједничка је забрана нападачког рата али је разлика у томе што се у резолуцијама нападачки рат проглашава за међународни злочин док тога нема у уговорима. Многи су били сумњичави у том погледу. Полазећи од гледишта које је заступао Квиде још почетком овога века пацифисти су се, и после поменутих уговора, залагали да се рат прогласи за злочин. Ђорђе Тасић је писао: "Оно што хоће правна пацифистичка теорија... то је не апсолутно укидање рата него то да рат буде оглашен као злочин; то је да се воља и моћ држава удруже да казне онога који вређа међународни поредак и натерају га и силом да га поштује..."⁴⁷ Недостајале су му само две године живота да то види остварено. Насупрот томе је амерички државни секретар Хенри Стимсон изјавио (1932) да је после потписивања Бријан-Келоговог пакта рат постао противправан и да ће они који се упусте у оружани сукоб бити оглашени као прекршиоци уговора.⁴⁸ Под утицајем таквих изјава и деловања мировних покрета у јавности је створена свест да је нападачки рат међународни злочин⁴⁹ а то мишљење деле и неки писци.⁵⁰ Иако је такав закључак можда био претеран за то

⁴⁷ Ђ. Тасић, *Пацифизам у правној филозофији*, "Архив за правне и друштвене науке", 1931, књ. XXIII (XL), бр. 4, стр. 245. У предавањима у Хашкој академији за међународно право (1938) је став нешто ублажен. Пацифизам жели да човечанство осуди рат и да на организован начин поступи против оних који се не покревају праву и миру. Глава III, Проблем рата и мира. И Социолошка разматрања о рату и оправданости пацифизма, т. 3, претпоследњи пасус.

⁴⁸ На ту се изјаву позвао Суд у Нирнбергу доказујући да је рат био проглашен за злочин. *Nürnberg presuda*, изд. "Архив за правне и друштвене науке", Београд 1948, стр. 86-87.

⁴⁹ М. Сукијасовић, *Појам агресије*, стр. 64.

⁵⁰ Lauterpacht је сматрао да је Бријан-Келоговим пактом рат постао не само незаконит (*illegal, unlawful*) него и злочиначки (*criminal*). То је довољан основ чак и ако се не би сматрало да је многим међународним документима установљено обичајно правило којим се нападачки ратови утврђују као злочин. Н. Lauterpacht, *Oppenheim's International Law*, II, seventh ed., London 1952, pp. 129, 192; – I. Brownlie, *op.cit.*, p. 168; – J. Žourek, *La définition de l'agression et le droit international*, "Recueil des Cours", 1957, t. 92, pp. 767-768. У предавањима у Институту за високе међународне студије у Паризу, одржаним од 26. до 28. маја 1968, Жорек је поновио став да осуда рата представља његову инкриминацију као међународног злочина али је додао да је то "потврђено тек после другог светског рата пресудом Међународног војног суда у Нирнбергу (1946)". J. Žourek, *Les concepts d'agression et de légitime défense en droit international public*, стр. 2-3. личних бележака писца ових редова. О инкриминацији злочина против мира у међународном праву вид. М. Марковић, *Међународна кривична дела*, "Југословенска ревија за међународно право", 1965, бр. 1, стр. 36-39.

време⁵¹ несумњиво је да су неке забране у међународном јавном прву утирале пут стварању међународног кривичног права. Забране у првом не повлаче аутоматски санкције за њихово кршење у другом. То најбоље потврђује развој ратног права. Иако је Институт за међународно право у свом "Приручнику о законима и обичајима рата" (1880)⁵² предвидео да повреде закона рата подлежу кажњавању по кривичном закону (чл. 84) обавеза држава да предвиде санкције је садржана тек у Конвенцији за побољшање судбине рањеника и болесника у војскама у рату (1906) и то под ублаженим називом "мере" (чл. 27-28). И Правилник о законима и обичајима сувоземног рата, придодат (IV) Хашкој конвенцији (1907), наводи низ "забрана" (чл. 23) док сама Конвенција предвиђа материјалну (грађанску) одговорност (чл. 3) али неке недовољно јасне одредбе допуштају и закључак да се имала у виду и кривична одговорност.⁵³ Ако тако стоји ствар са правилима која чине *jus in bello* шта да се каже за *jus ad bellum*?

Сама забрана прибегавања рату је, ма колико била ограничена на нападачки рат, била велико достигнуће, нарочито када се има у виду да је то по свему најтежи облик употребе силе са најтежим последицама. Зато су многи пацифисти (у Немачкој Лудвиг Квиде, у Југославији Ђорђе Тасић) и кривичари тражили да се рат прогласи за међународни злочин. У нашој средини је Тома Живановић, полазећи "нарочито од искуства стеченог у светском рату", истицао да би као међународна кривична дела требало предвидети нарочито нападачки рат, радње којима се ствара опасност од рата, подстицање на нападачки рат и припремне радње за рат (на пример, маневре и мобилизације ради припремања рата), мешање једне државе у политичке борбе у другој држави, неопавдано протеривање странаца, интернације и секвестрације. У Бријан-Келоговом пакту је видео клице тих међународних кривичних дела.⁵⁴ То ће се догодити тек за време другог светског рата и непосредно по престанку непријатељстава и то постепено.

⁵¹ Тако сматра М. Сукијасовић, *Појам агресије*, стр. 39.

⁵² Познат као "Оксфордски приручник".

⁵³ Тако је протумачио и Суд у Нирнбергу. *Nirnberška presuda* стр. 87. 122. У доктрини R. Malézieux, *Le statut international des criminels de guerre*, "Revue générale de droit international public", 1941/1945, vol. II, 168, note 2; – М. Бартош, *Општи поглед на развој међународног ратног права од 1907. до 1957. године*, "Југословенска ревија за међународно право", 1958, бр. 2, стр. 272. О томе опширније М. Милојевић, *Обавеза кажњавања за међународна кривична дела*, "Југословенска ревија за криминологију и кривица о право", 1969, бр. 2, нарочито стр. 215-217.

⁵⁴ Т. Givanovitch, *Le Droit pénal interétatique*, "Annuaire de l'Association yougoslave de droit international", Belgrade-Paris 1931, p. 243.

Московска декларација, коју су потписали Рузвелт, Черчил и Стаљин (1943), помиње само кривичну одговорност за повреде ратног права,⁵⁵ тј. за ратне злочине, док месец дана касније, у Комини-кеу Каирске Конференције, одржане 1. децембра 1943, Рузвелт, Черчил и Чанг Кај Шек изјављују да три велика савезника воде рат да "одбију и казне јапанску агресију".⁵⁶ Без обзира на непотпуности поменутих докумената Статут Међународног војног суда, у члану 6, ст. 2, т. а) на првом месту наводи злочин против мира који дефинише као "планирање, припремање, започињање или вођење нападачког рата или рата којим се крше међународни уговори, споразуми или гаранције или учествовање у неком заједничком плану или завери за извршење ма ког од горе наведених дела".⁵⁷ У Закону бр. 10 који је донео Контролни савет за Немачку (20. децембра 1945) злочин против мира је, у члану II, ст. 1, т. а) шире постављен као "започињање инвазије других земаља и нападачких ратова којима се крше међународно право и уговори, укључујући али не ограничавајући се на њих, планирање, припремање, започињање и вођење нападачког рата или рата којим се крше међународни уговори, споразуми или гаранције или учествовање у заједничком плану или завери за извршење било ког наведеног дела".⁵⁸ Слична је одредба члана 5. Статута Међународног војног суда у Токију⁵⁹ по којој злочин против мира представљају "планирање, припремање, започињање или вођење, објављеног или необјављеног, нападачког рата или рата којим се крше међународно право, уговори, споразуми или гаранције, односно учествовање у заједничком плану или завери за извршење било ког од наведених аката".

Без обзира на разлике у формулацији злочина против мира у три различита акта важно је да се као кривично дело сматра нападачки рат у традиционалном смислу речи или рат којим се крше међународни уговори, односно међународно право. Тај додатак, унет на захтев Француске, алудира на Локарнске споразуме, Бријан-Келогов пакт и друге међународне уговоре⁶⁰ чиме се унапред отклања приго-

⁵⁵ *Уједињене нације. Зборка докумената 1941-1945* друго издање, "Архив за правне и друштвене науке", 1947, стр. 17-18.

⁵⁶ *Исто*, стр. 30.

⁵⁷ *Нирнбершка пресуда*, стр. 14. Лондонском Споразуму о гоњењу и кажњавању ратних злочинаца европских сила Осовине, од 8. августа 1945, са Статутом Међународног војног суда Југославија је приступила 29. септембра 1945.

⁵⁸ *Нирнбершка пресуда*, стр. 20.

⁵⁹ Статут је усвојен Прогласом Врховног заповедника савезничких снага на Пацифику од 19. јануара 1946.

⁶⁰ У оптужници у Нирнбергу је наведено 26 уговора (чак и Минхенски споразум од 30. септембра 1938) и изјава које је Немачка погазила.

вор ретроактивности.⁶¹ Пошто је одбрана оптужених тај приговор истакла Суд је у пресуди рекао: "Статут није произвољно вршење власти од стране победничких нација већ је, по мишљењу Суда, ... израз међународног права које је постојало у време његовог доношења. У тој мери је сам Статут допринос међународном праву."⁶² Поврх тога Генерална скупштина УН је⁶³ потврдила начела међународног права садржана у Статуту и пресуди Нирнбершког суда и позвала Комисију за међународно право⁶⁴ да их формулише. Комисија их је формулисала истичући да није позвана да расправља о њиховој садржини⁶⁵ а Генерална скупштина је формулисана начела прихватила.⁶⁶ Тиме је потврђено не само да је нападачки рат забрањен општим међународним правом већ и да је међународни злочин.⁶⁷ То у великој мери представља основ за разумевање одредаба Повеље УН које су формално израђене на другом, одвојеном колосеку.

Забрана употребе силе и претње

Повеља УН је, као и Статут Међународног војног суда изграђена на међународном праву које је важило у време њене израде. У њеном Уводу се на првом месту истиче "решеност народа Уједињених нација" да спасу будућа покољења ужаса рата који је нанео човечанству неописиве патње и да се оружана сила употребљава само у општем интересу. Већ то је показало да Повеља, иако ослоњена на прошлост, отвара пут будућем развоју јер реч "рат" нема старо правнотехничко значење оружаног сукоба суверених држава већ да постаје синоним за оружане сукобе или употребу силе уопште.⁶⁸ Касније помињање "оружане силе" то потврђује. Мора се приметити да се у Повељи "рат" нигде више не помиње већ само "сила" и "принудне мере" али се исто тако не наговештава потпуна забрана употребе силе јер се допушта њена употреба "у општем интересу" који нигде није ближе одређен. Нешто је другачија одредба члана 2, т. 4. која гласи:

⁶¹ М. Сукијасовић, *Појам агресије*, стр. 78.

⁶² *Нирнбершка пресуда*, стр. 84; – H. Donnedieu de Vabres, *Le procès de Nuremberg devant les principes modernes du droit pénal international*, "Recueil des Cours", 1947, t. 70, pp. 477-582.

⁶³ Резолуцијом бр. 95 (I), од 11. децембра 1946.

⁶⁴ Резолуцијама бр. 95 (I), од 11. децембра 1946, и 177 (II), од 21. новембра 1947.

⁶⁵ *Assemblée générale, Documents officiels, Cinquième session, Supplément No 12, Rapport de la Commission du droit internationale sur les travaux de sa deuxième session du 5 juin au 29 juillet 1950*, p. 12.

⁶⁶ Резолуцијом бр. 488 (V).

⁶⁷ Опширније М. Милојевић, *нав. дело*, стр. 223.

⁶⁸ У том смислу L.M. Goodrich – E. Hambro, *op.cit.*, p. 115.

"Чланови Организације ће се у својим међународним односима уздржавати од претње силом или употребе силе против територијалне целокупности или политичке независности ма које државе или на било који други начин неспојив с циљевима Уједињених нација."

Употреба силе је несумњиво забрањена против територијалне целокупности или политичке независности држава⁶⁹ што укључује и оружану интервенцију. Нема никакве сумње да су разни облици оружаних репресалија неспојиви с циљевима Уједињених нација. Употреба израза "сила" јасно показује да се забраном обухвата како рат у класичном смислу тако и свака оружана акција држава.⁷⁰ У том смислу Повеља УН иде даље од свих ранијих међународних аката којима је забрањена употреба силе. У том склопу рат као најтежи облик употребе силе престаје да буде установа међународног права, правно допуштено средство за остваривање права и интереса, санкција за повреде норми међународног права и средство самопомоћи. Повеља не познаје праведне и неправедне, нападачке и одбрамбене ратове; она само говори о законитој и незаконитој употреби силе при чему је друго правило а прво изузетак.⁷¹

Многи су склони да појам "силе" тумаче као "оружана сила"⁷² одбацујући друге видове силе као што су политичка и економска док се други залажу за шире схватање. У прилог томе Шармазанашвили каже да се према добрима која штити члан 2, т. 4. Повеље може употребити различита сила. Територијална целокупност се може нарушити само оружаном силом али се политичка независност може нарушити на разне начине.⁷³ Сувишно је говорити о употреби силе супротно циљевима Уједињених нација. Зато се Нинчић залаже за шире схватање.⁷⁴ Тој забуни су донекле допринели и редактори Повеље различитом терминологијом.

⁶⁹ У Пакту ДН су територијална целокупност и политичка независност били заштићени од "спољне агресије" (чл. 10).

⁷⁰ Тако тумаче и L.M. Goodrich – E. Hambro, *op.cit.*, pp. 132-133.

⁷¹ Ђ. Нинчић, *нав.дело*, стр. 76, 77.

⁷² Тако L.M. Goodrich – E. Hambro, *op.cit.*, p. 115.

⁷³ Г.В. Шармазанашвили, *Принципы ненападения в международном праве*, Москва 1958, стр. 42-43.

⁷⁴ Ђ. Нинчић, *нав.дело*, стр. 80. За шири преглед гледишта вид. стр. 78-80. Вид. такође H. Wehberg, *L'interdiction du recours à la force. Le principe et les problèmes qui se posent*, "Recueil des Cours", 1951, t. 78, 1-121; – H. Waldock, *The regulation of the use of force by individual States in International Law*, "Recueil des Cours", 1952, v. 81, pp. 451-517; – S. Glaser, *La guerre d'agression à la lumière des sources du droit international*, "Revue générale de droit international public", 1953, No 3, pp. 398-443; – G. Scelle, *Quelques réflexions sur l'abolition de la compétence de guerre*, "Revue générale de droit international public", 1954, No 1, pp. 5-22.

Највећи напредак у развоју међународног права несумњиво представља забрана претње силом као и саме употребе силе. Претња силом није била изричито забрањена Пактом ДН али је "претња или опасност од агресије" била повод за акцију Савета Друштва народа (чл. 10).⁷⁵ Забрана претње је била неопходна ради остварења главног циља Уједињених нација – одржања међународног мира и безбедности и, у том циљу, предузимање ефикасних колективних мера ради "спречавања и отклањања претњи миру и сузбијања агресије или других повреда мира" (чл. 1, т. 1).⁷⁶ Забрана употребе силе је употпуњена забраном претње.

Правни и политички значај забране употребе силе и претње је велики не само у склопу правног система Уједињених нација већ и општег међународног права уколико се они не поистовећују. Повеља је потврдила све раније забране прибегавања рату а оним што је, као део општег међународног правног поретка, унела као ново обогатило је само међународно право а норме Повеље су постале темељ савременог општег међународног права.⁷⁷ Упоредо постојање ранијих аката у којима су осуде прибегавања рату уже а обавезе држава мање не утиче на обавезност на основу Повеље јер сви они морају да буду усклађени с одредбама Повеље (чл. 2, т. 2, и чл. 52, ст. 1. Повеље) а у случају неслагања предност ће имати обавезе из Повеље (чл. 103. Повеље). То важи и за будуће уговоре. Само тако се може објаснити да је забрана употребе силе и претње формулисана у облику начела кога се морају придржавати и државе које нису чланови Уједињених нација (чл. 2, т. 6. Повеље). Захваљујући томе ова забрана је постала врховна норма међународног права (*jus cogens*) од које нема одступања и која може бити замењена само истом таквом нормом.

И поред тежње да забрана употребе силе буде што обухватнија остављене су могућности за неке изузетке "у општем интересу" и "у складу с циљевима Уједињених нација". Имајући то у виду, као и неке одредбе Повеље које допуштају употребу силе, поједини писци помињу најчешће случајеве самоодбране и колективних мера Уједињених нација⁷⁸ док други додају самопомоћ ради остваривања свог права а у новије време остваривање права на самоопредељење, масовно кршење људских права, "хуманитарне катастрофе" и сл. Међутим, површно читање члана 2, т. 4. Повеље је довољно да се види да је забрана употребе силе и претње апсолутна и безусловна и да не

⁷⁵ Више о томе J. Ray, *op. cit.*, pp. 345-346, 362-363.

⁷⁶ Више о томе М. Сукијасовић, *Претња миру у поретку Уједињених нација*, "Међународни проблеми", 1958, бр. 1, стр. 54-68; – Ђ. Нинчић, *нав. дело*, стр. 77, 80.

⁷⁷ М. Сукијасовић, *Појам агресије*, стр. 92.

⁷⁸ Као по Женевском протоколу. Н. Lauterpacht, *op. cit.*, p. 154. Код нас на пр. Љ. Аћимовић, *нав. дело*, стр. 227.

допушта изузетке. Да се хтео направити изузетак сигурно би се поступило као са тачком 7. истог члана на чијем се крају каже да гаранција неинтервенције Организације не важи за случајеве када се примењује Глава VII Повеље.⁷⁹

Ако се у Повељи може пронаћи неки изузетак од опште забране употребе силе и претње он се може видети једино у прилично лоше формулисаним одредбама о непријатељским државама које нису заштићене начелима Повеље. У прелазним одредбама о безбедности се истиче да се не спречавају акције оснивача Уједињених нација које су започете или одobreне од њихових влада против непријатељских држава као последица другог светског рата (чл. 107). На основу те одредбе се могао, и после усвајања Повеље, водити рат против Јапана. Много је несрећније што је слична одредба унета у члан 53, ст. 1. који се односи на деловање регионалних организација у извршавању одлука Савета безбедности. По тој одредби регионалне организације и њихови чланови имају право да употребљавају мере за спречавање обнављања агресивне политике непријатељских држава. Обе одредбе су последица чињенице да су Уједињене нације створене за време рата али независно од њега па се Повељом он није могао прекинути. Престанком рата ове одредбе су изгубиле значај, нарочито из члана 107.⁸⁰ Одавно нема непријатељских држава у смислу Повеље али је велики недостатак што овлашћење из члана 53, ст. 1 није временски ограничено а целог члана што није јасно везан за члан 42. Повеље. Зато не треба да чуди што се, додуше у политичком жаргону и без свести о значају употребљених речи, говори о примени силе или интервенције "без одобрења Савета безбедности" као да је он овлашћен да некоме одобри да поступи супротно изричитој одредби члана 2, т. 4 Повеље!

Ствар је много једноставнија када је реч о самоодбрани. Иако је прихваћено некадашње објашњење Стимсона да је реч о природном праву држава.⁸¹ Повеља јасно истиче да није укинула право држава већ га је временски ограничила до предузимања мера од стране Савета безбедности. На тај начин су чланови 42. и 51. јасно поређани као одговор на кршење члана 2, т. 4. Повеље. Зато не представљају никакав изузетак од правила о забрани употребе силе. О осталим случајевима "допуштене" употребе силе сувишно је говорити.⁸²

⁷⁹ То је, по нашем мишљењу, сувишно јер унутрашња питања не доводе у опасност међународни мир и безбедност.

⁸⁰ Више о томе Н. Kelsen, *The Law of the United Nations*, pp. 805-815.

⁸¹ Вид. бел. 44.

⁸² За наш став о томе вид. М. Милојевић, *Сила и претња у међународном праву*, "Сила и право", Београд 1999, нарочито стр. 108-115. Ни Гудрич и Хамбро у коментару Повеље не повезују те одредбе.

Забрана употребе силе је предвиђена и у статутима неких међународних политичких организација. Тако се у члану 5. Пакта Арапске лиге (1945) забрањује прибегавање употреби силе ради решавања спорова који се могу појавити између државе чланица.⁸³ Члан 1. Северноатлантског уговора (1949) садржи обавезу држава из Повеље УН да се уздрже у међународним односима од прибегавања претњи и употреби силе на сваки начин неспојив с циљевима Уједињених нација.⁸⁴ Исту обавезу, такође у првом члану, понављају Варшавски уговор (1955),⁸⁵ Уговор о колективној одбрани Југоисточне Азије (ОТАСЕ/СЕАТО, 1954)⁸⁶ и Пакт о безбедности САД, Аустралије и Новог Зеланда (АНЗУС, 1951). У Повељи Организације америчких држава (1948), у једном од начела, америчке државе осуђују нападачки рат (чл. 5, т.е).⁸⁷

Декларације о забрани употребе силе и претње

Досадашњи развој међународне заједнице несумњиво показује да је забрана употребе силе и претње једно од основних начела међународног права. То потврђују многи до сада усвојени документи али и они који, из политичких разлога, још не могу да буду прихваћени од већине држава. Међу њима је свакако на првом месту декларација о правима и дужностима држава. У нацрту декларације који је усвојила Комисија УН за међународно право питањима рата и мира су посвећена четири члана које због значаја вреди навести у целини:

"Члан 7 – Свака држава мора да пази да услови који владају на њеној територији не представљају претњу ни миру ни међународном поретку.

Члан 8 – Дужност је сваке државе да своје спорове с другим државама решава мирним средствима и на начин да не дођу у опасност мир, међународна безбедност и правда.

Члан 9 – Дужност је сваке државе да се уздржи од прибегавања рату као средству националне политике и да се уздржи од ма какве претње или употребе силе, било против територијалног интегритета или политичке независности сваке друге земље било од ма каквог другог начина несагласног с правом или међународним јавним поретком.

⁸³ P. Reuter – A. Gros, *Traité et documents diplomatiques*, Paris 1963, p. 421; – П. Манговски, *Арапска лига*, Београд 1974, стр. 199.

⁸⁴ P. Reuter – A. Gros, *op.cit.*, p. 169.

⁸⁵ *Исто*, стр. 175.

⁸⁶ *Исто*, стр. 416.

⁸⁷ "Revue générale de droit international public", 1948, Nos 1-2, p. 317.

Члан 11 – Дужност је сваке државе да не призна никакво територијално присвајање које изврши друга земља кршећи члан 9."⁸⁸

Начело забране употребе силе и претње је још више разрађено у југословенском нацрту декларације о правима и дужностима држава чији је текст пречишћен на Саветовању за међународно право у Београду 1951. Посвећено му је седам чланова које наводимо у целини:

"Члан 9 – Свака држава је дужна да одржава мирољубиве односе с другим државама и да спречава сваку активност која би била уперена на ширење мржње према другим народима, на вређање њихове части и на повреду достојанства других држава.

Члан 10 – Свака држава је дужна да обезбеди да услови који владају на њеној територији не угрожавају међународни мир и безбедност а ако наступи оваква ситуација на територији једне државе остале државе имају једино право да на ту ситуацију скрену пажњу Савету безбедности.

...

Члан 12 – Свака држава је дужна да на својој територији спречава и кажњава сваку активност или пропаганду усмерену на подјармљивање других држава, повреду њиховог суверенитета и независности или мешање у унутрашње ствари других држава или друге облике ратног хушкања против њих.

Члан 13 – Свака држава је дужна да се уздржава од претње или употребе силе и економског или политичког притиска против суверености и територијалног интегритета или политичке или економске независности других држава и од сваке друге мере супротне Повељи Уједињених нација и међународном праву.

Члан 14 – Свака држава је дужна да своје спорове с другим државама решава мирним средствима на начин да међународни мир и безбедност, као ни правда, не буду угрожени.

Члан 15 – Агресивни рат се ставља ван закона и представља злочин против мира. Дужност је сваке државе да се уздржи како од агресивног рата тако и, сем случаја самоодбране предвиђеног у чл. 19. ове Декларације, од сваке друге употребе оружане силе као средства своје националне политике.

...

Члан 17 – Свака држава је дужна да се уздржава од стварања агресивних блокова или од приступања тим блоковима."⁸⁹

⁸⁸ Нав. према М. Бартош, *Међународно јавно право I*, Београд 1954, стр. 465; – *Rapport de la Commission du droit international sur les travaux de sa première session*, du 12 avril au 9 juin 1949, Lake Success, New York 1949, p.9.

⁸⁹ М. Бартош, *Међународно јавно право I*, Београд 1954, стр. 467.

Повеља УН и други њоме надахнути документи опште природе не стављају забрану употребе силе и претње у први план. Они на првом месту истичу начела која се тичу саме државе као субјекта међународног права (право на постојање, независност, суверену једнакост, немешање у унутрашње ствари) а тек потом забрану употребе силе, не ретко заједно с мирним решавањем спорова или после тога. То одговара систематизи доктрине међународног права у којој се на првом месту расправља о држави, посебно после првог светског рата од када се мир сматра за нормално стање⁹⁰ а рат као изузетак иако се такав закључак не би могао извући само на основу члана 12. Пакта ДН. Човечанство је прешло дуг пут од Гроциусовог времена када су рат и мир били равноправна стања у међународним односима. Међутим, и када је прибегавање рату и употреби сваке силе недвосмислено забрањено не сме се изгубити из вида опасност од могућег кршења те забране. Отуда није на одмет да се, у интересу мира, на првом месту истакне забрана рата. Полазећи од тога М. Радојковић је писао да се начело узајамног ненападања налази изнад других начела и правила која припадају ономе што се зове право мира. Ако се то начело доведе у питање и сва друга начела могу бити доведена у сумњу али ако се оно поштује правна вредност других начела обичајног или уговорног права може добити своје пуно значење.⁹¹

Начело забране употребе силе и претње је дошло на прво место у документима и захтевима несврстаних држава да се кодификују начела коегзистенције. То је дошло до изражаја како у оквиру Удружења за међународно право⁹² тако и Уједињених нација, односно резолуцији Генералне скупштине број 1815 (XVII), од 18. децембра 1962, па и радовима наших писаца.⁹³ Исправност тога става

⁹⁰ Није случајно да општи курсеви из међународног права у Хашкој академији за међународно право, почев од 1929, носе назив: "Општа правила међународног права мира".

⁹¹ М. Радојковић, *La codification des principes de la coexistence pacifique*, "Југословенска ревија за међународно право", 1962, Но 2, pp. 172-173.

⁹² М. Радојковић, *La codification des principes de la coexistence pacifique*, pp. 171-173; – Les principes ou règles juridiques de la coexistence pacifique devant l'International Law Association, "Југословенска ревија за међународно право", 1964, Но 1, pp. 2; – ILA, *Report of the Fifty-first Conference*, Токуо 1964, p. 810.

⁹³ Б. Јаковљевић, *Начело забране употребе силе и претње силом*, "Годишњак Института за међународну политику и привреду" 1963, стр. 661-690; – *The Principle of the Threat and Use of Force*, "Југословенска ревија за међународно право", 1964, Но 1, pp. 17-29; – К. Обрадовић, *Забрана претње или употребе силе*, "Кодификација принципа мирољубиве и активне коегзистенције", Београд 1969, стр. 47-107; – *Prohibition of the Threat or Use of Force*, "Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Cooperation, Belgrade 1972, pp. 51-128.

је потврдила расправа у Специјалном комитету која је најдуже вођена баш у вези с формулисањем овог начела иако су сви нацрти и предлози полазили од члана 2. Повеље УН.⁹⁴

Још пре него што је у Специјалном комитету постигнута сагласност о формулацији начела, у Декларацији УН о недопустивости мешања у унутрашње послове држава и о заштити независности и суверенитета, коју је у међувремену усвојила Генерална скупштина УН,⁹⁵ у другом ставу Увода се каже да су Уједињене нације створене у циљу да "елиминишу рат, претње миру и акте агресије". Кад се то има у виду још је више оправдано да се у првом ставу Увода Декларације УН о начелима међународног права о пријатељским односима и сарадњи држава у складу с Повељом УН, коју је Генерална скупштина усвојила акламацијом,⁹⁶ истакне да је "очување међународног мира и безбедности" један од основних циљева Уједињених нација, у другом да су народи Уједињених нација решени да буду толерантни и да једни с другима живе у миру и духу добросуседства а у трећем да је важно "одржавати и јачати међународни мир" и "развијати пријатељске односе међу народима". У петом ставу се истиче да је "строго поштовање принципа међународног права... и савесног извршавања обавеза прихваћених од стране држава... од највећег значаја за очување међународног мира и безбедности".⁹⁷ Начелу забране употребе силе су непосредно посвећени ставови 9. и 10. У деветом ставу се државе подсећају на дужност да се, у својим међународним односима, уздржавају од "принуде, војне, политичке, економске или друге природе, усмерене против политичке независности или тери-

⁹⁴ Више о томе М. Шаховић, *Заседање Специјалног комитета Уједињених нација за проучавање принципа међународног права о пријатељским односима и сарадњи држава*, "Годишњак Института за међународну политику и привреду" 1964, стр. 1144-1150; – *Друго заседање Специјалног комитета Уједињених нација за проучавање принципа међународног права о пријатељским односима и сарадњи држава*, "Годишњак Института за међународну политику и привреду" 1966, стр. 1179-1186; – О. Рачић, *Треће заседање Специјалног комитета Уједињених нација за проучавање принципа међународног права о пријатељским односима и сарадњи држава*, "Годишњак Института за међународну политику и привреду" 1967, стр. 1221-1225; – М. Шаховић, *Четврто заседање Специјалног комитета Уједињених нација за проучавање принципа међународног права о пријатељским односима и сарадњи држава*, "Годишњак Института за међународну политику и привреду", 1968, стр. 1283-1287; – *Пето заседање Специјалног комитета Уједињених нација за проучавање принципа међународног права о пријатељским односима и сарадњи држава*, "Годишњак Института за међународну политику и привреду", 1969, стр. 1504-1507.

⁹⁵ Резолуцијом бр. 2131 (XX), од 21. децембра 1965.

⁹⁶ Резолуцијом бр. 2625 (XXV), од 24. октобра 1970.

⁹⁷ Нав. према тексту објављеном у зборнику "Уједињене нације и савремени свет", Београд 1970, стр. 301-302.

торијалног интегритета неке државе" а у десетом да је "битно да се све државе уздрже, у својим међународним односима, од прибегавања претњи или употреби силе, било против територијалног интегритета или политичке независности сваке државе било пак на који год други начин неспојив с циљевима Уједињених нација". Очигледно је само овај пасус преписан из Повеље УН, усто у погоршаном тексту, не као дужност или обавеза већ да је "битно" док је реч "дужност" употребљена у претходном ставу о "принуди" против целокупности или независности држава који је потпуно сувишан. То исто важи за петнаести став у коме се каже да је "сваки покушај који има за циљ да наруши, делимично или потпуно, национално јединство и територијални интегритет неке државе или неке земље (?) или да нанесе повреду њеној политичкој независности неспојив с циљевима и принципима Повеље".⁹⁸ Да ли зато што посебно начело није посвећено интегритету?

Најважнија је, међутим, садржина начела које се "свечано прокламује" у тексту као у члану 2, т. 4. Повеље. У разради је преписано начело из Повеље а додато је: "Овакво прибегавање претњи или употреби силе представља кршење међународног права и Повеље Уједињених нација и не треба никада да буде коришћено као средство за решавање међународних питања".⁹⁹ Затим се, у следећем ставу, каже да "агресорски рат" представља злочин против мира који повлачи одговорност по међународном праву, што је измењени ред речи Нирнбершких начела по којима је злочин против мира шири, општи појам а нападачки рат објашњење тог појма или један облик злочина против мира.¹⁰⁰ Новину у односу на Повељу представља став да су државе дужне да се уздрже од пропаганде нападачких ратова што је још раније унето у члан 20, ст. 1. Међународног пакта о грађанским и политичким правима (1966).

Декларација посебно наводи случајеве у којима државе треба да се уздрже од употребе силе или претње: повреде постојећих државних граница, решавање међународних спорова (укључујући територијалне спорове и питања која се односе на државне границе), повреде међународних демаркационих линија (линија примирја), војне окупације територије. У последњем случају се наглашава да се окупацијом (разуме се кршењем забране употребе силе) не може стећи територија нити ће такво присвајање територије бити признато. То се подразумева ако се забрањује употреба силе против територијалне целокупности државе. Са становишта начела то је довољно а пошто се противправним радњама не могу стицати никакве користи логи-

⁹⁸ Исто, стр. 302-303.

⁹⁹ Исто, стр. 303.

¹⁰⁰ Опширније М. Сукијасовић, *Појам агресије*, стр. 79.

чно је да се не могу признати. Стога би овај став имао више оправдања у начелу посвећеном територијалном интегритету. Утолико пре то важи за искључење из примене овог начела режима створених пре Повеље УН. Шта се све тиме признаје? Још горе је помињање овлашћења Савета безбедности. Зар би он могао да употреби силу против територијалне целокупности неке државе или да је окупира?

Најгоре долази на крају. Последњи став Декларације гласи:

"Ништа у претходним параграфима неће бити тумачено као да проширује, односно сужава, на било који начин, домашај одредаба Повеље које се односе на случајеве у којима је употреба силе дозвољена."

Ни мање ни више! Као да се враћа у доба Друштва народа! Нема у Повељи "случајева у којима је употреба силе дозвољена"! Принудне мере Савета безбедности (чл. 42) и самоодбрана (чл. 51) нису изузеци од опште забране употребе силе (чл. 2, т. 4). Исправан је једино став Декларације да су државе дужне да се уздржавају од репресалија употребом силе.¹⁰¹ Може се расправљати о оправданости да се у овом акту посебно истиче забрана организовања или подстицања организовања "нередовних снага" или оружаних банди, посебно плаћеника, у циљу њиховог убацивања на територију друге државе. Таква одредба је својевремено (1933) нашла место у дефиницији нападача као облик агресије (т. 5) који се приближава интервенцији у унутрашње ствари држава¹⁰² а поготово о дужности држава да се уздржавају од подстицања грађанског рата или тероризма у другим државама или да толеришу организовање на њиховим територијама што се делимично поклапа с претходно реченим. Иако се очигледно ради о грубом мешању у унутрашње ствари других држава (чему је посвећено посебно начело) овде је поменуто свакако зато што за многе мале државе (нарочито у Африци) то представља далеко већу опасност од евентуалне инвазије страних оружаних снага.

Несврстане државе су "заслужне" и за убацивање, и на овом месту, дужности уздржавања од "прибегавања свакој мери принуде" против народа који се боре за остварење права на самоопредељење. Није оправдано не само зато што је у Декларацију унето то право у облику посебног начела већ и стога што Декларација садржи начела о односима између држава а не између држава и народа.

Тих недостатака је мање у Декларацији о начелима којима ће се у међусобним односима руководити државе потписнице Завршног акта Конференције о безбедности и сарадњи у Европи (1975). Сам текст начела уздржавања од претње силом или употребе силе (који је

¹⁰¹ Вид. бел. 82.

¹⁰² М. Сукијасовић, *Појам агресије*, стр. 53, то сматра за "посредну агресију".

добрио друго место и за начела суверене једнакости) је знатно краћи. Има само три става али се о употреби силе говори и на другим местима. Том проблему су државе различито приступиле зависно од тога колико су биле заинтересоване. То се огледа и у предлозима. Предлози великих држава су били краћи и уопштенији (укључујући совјетски предлог), француски знатно шири а још шири југословенски и румунски.¹⁰³ Компромис је нађен у томе да се о забрани употребе силе говори у више делова ("докумената") Завршног акта: 1) Декларацији у оквиру четири начела,¹⁰⁴ 2) посебном "документу" о уздржавању од употребе силе, 3) документу о мирном решавању спорова и 4) документу о војним видовима безбедности.¹⁰⁵

У начелу уздржавања од претње силом или употребе силе се, попут Повеље УН, каже да ће се државе, "у својим међусобним односима као и у својим међународним односима уопште", уздржавати од претње силом или употребе силе против територијалног интегритета или политичке независности било које државе или на било који начин неспојив с циљевима Уједињених нација или с овом Декларацијом. Додато је да се не може позивати на било који разлог који би служио као оправдање за прибегавање претњи силом или употреби силе кршењем овог начела. У складу с тим државе ће се уздржавати од свих аката који представљају претњу силом или непосредну или посредну употребу силе против друге државе. Оне ће се уздржавати од сваког испољавања силе с циљем да се друга држава наведе на одрицање од пуног вршења својих суверених права и од било каквог акта репресалија. Никаква претња силом или употреба силе неће се примењивати као начин решавања спорова или питања која могу довести до спорова.¹⁰⁶

Додатак да никакав разлог не може да служи за оправдање примене силе или претње је усвојен на предлог Југославије а сличан став је заузела Румунија, што је било уперено против обе велике државе.¹⁰⁷ То је суштина Политисовог додатка дефиницији нападача (1933). Међутим, и овде остаје опасност од наопаког тумачења по коме би употреба силе или претње могла да буде допуштена ако није

¹⁰³ Љ. Аћимовић, *нав. дело*, стр. 230.

¹⁰⁴ Забране употребе силе, неинтервенције, неповредивости граница и територијалног интегритета којима Љ. Аћимовић додаје начело мирног решавања спорова као алтернативу рату. Љ. Аћимовић, *нав. дело*, стр. 228. и бел. 166 и 167.

¹⁰⁵ Начела забране употребе силе и неинтервенције и војни видови безбедности су били у свим предлозима, на неповредивости граница и интегритета су инсистирали СССР и његови савезници, на посебном документу о употреби силе Румунија а на документу о мирном решавању спорова Швајцарска. Љ. Аћимовић, *нав. дело*, стр. 228. и бел. 168.

¹⁰⁶ Нав. према "Документи КЕБС", Београд 1995, стр. 12.

¹⁰⁷ Љ. Аћимовић, *нав. дело*, стр. 231, 232.

"неспојива" или "супротна" или ако се "не крши" начело забране. Агресија чланица НАТО на Југославију (1999) је потврдила ову бојазан.

Конференција није прихватила југословенски предлог да се забране све активности које могу довести до прибегавања сили и повреде суверених права држава, угрожавања њихове безбедности као и неповерења и непријатељства у међународним односима.¹⁰⁸ То је било нереално очекивати јер много шта може да доведе до употребе силе или претње. Уместо тога је прихваћено да се државе уздржавају од "свих аката" који представљају посредну употребу силе.

Румунија је инсистирала да се посебно наведу извесне активности које представљају употребу силе или претње чиме би се "појачало" само начело. То је била очигледна реакција на интервенцију у Чехословачкој (1968), која се иначе различито тумачила, па се томе најодлучније супротставио СССР са савезницима.¹⁰⁹ Уместо тога је усвојен посебан текст¹¹⁰ који није "јасно издвојен као посебан документ" већ је обележен бројем и) као први део документа који има шири домашај: "Питања која се тичу остваривања неких од напред наведених начела". То је ближе ставу Југославије и других држава да се не усваја посебан текст који се односи само на једно начело које би се издвајало.¹¹¹

У уводу се поново потврђује обавеза неприбегавања претњи или употреби силе и убеђење у неопходност да то постане стварна норма међународног живота. У посебним тачкама државе се обавезују да на све начине и у свим облицима испуњавају обавезу уздржавања од претње силом или употребе силе, нарочито да се уздржавају од инвазије или напада на територију друге државе, затим да се уздржавају од сваког акта економске принуде, од пропагирања нападачких ратова или претње или употребе силе. У целини је поновљен став из начела да ће се уздржавати од сваког испољавања силе с циљем да се друга држава наведе на одрицање од пуног вршења права својствених суверенитету и тако обезбеде било које користи а то је делимично поновљено и у вези с економском принудом.¹¹²

Обавеза уздржавања од претње силом или употребе силе је из првог става начела скоро дословно пренета у трећи став увода Документа о мерама поверења и извесним видовима безбедности и разо-

¹⁰⁸ Исто, стр. 232.

¹⁰⁹ Исто, стр. 234.

¹¹⁰ Који Љ. Аћимовић назива "документ посвећен питању уздржавања од употребе силе", Љ. Аћимовић, *нав. дело*, стр. 234.

¹¹¹ Исто, стр. 234.

¹¹² То је такође, комбиновано с војном и политичком принудом, унето у начело неинтервенције у унутрашње послове. "Документи КЕБС", стр. 12, 13, 16-17.

ружања.¹¹³ Свакако зато што је сврха документа да се, како се каже у четвртом ставу, смањи опасност од оружаних сукоба.

Иако се забрани употребе силе или претње није желео дати већи значај него осталим начелима у томе се, ипак, није потпуно успело. Додуше, у Закључном документу Мадридског састанка представника држава потписница Завршног акта (1983) се на више места истиче потреба да се поштују сва начела Завршног акта¹¹⁴ али се "поново потврђује" да је неопходно да се строго и потпуно поштује начело уздржавања од претње силом или употребе силе "као норме међународног живота" а два става се посвећују борби против тероризма.¹¹⁵ У Париској повељи за нову Европу (1990) шефови држава или влада, у документу под насловом: "Пријатељски односи међу државама учесницама", изјављују:

"Да бисмо сачували демократију, мир и јединство у Европи ми се свечано обавезујемо да ћемо у потпуности поштовати десет начела Завршног акта из Хелсинкија. Изјављујемо да тих десет начела имају трајну вредност и да смо решени да их спроведемо у дело..."

Одмах затим, у следећем ставу, они изјављују:

"У складу са нашим обавезама према Повељи Уједињених нација и Завршном акту из Хелсинкија ми поново потврђујемо решеност да се уздржимо од прибегавања претњи или употреби силе против територијалне целовитости или политичке независности било које државе као и сваког другог деловања које је неспојиво са начелима или циљевима тих докумената."¹¹⁶

Одредбе Завршног акта Конференције о безбедности и сарадњи у Европи су наишле на различите оцене у доктрини. По једнима Декларација из Хелсинкија значи "велики корак напријед у опћим напорима за дефинирањем тог универзално значајног начела". Док Декларација УН (1970) обавезује на уздржавање од пропаганде рата дотле Хелсиншка декларација позива државе да створе климу поверења и у том склопу се забрањују ратна пропаганда, претња и употреба силе.¹¹⁷ Други истичу укључивање посредне употребе силе¹¹⁸ и забрану испољавања силе чији је циљ да се држава наведе на одрицање од пуног вршења својих суверених права.¹¹⁹ Насупрот томе

¹¹³ Исто, стр. 19.

¹¹⁴ Исто, стр. 77, 78, 79.

¹¹⁵ Исто, стр. 80.

¹¹⁶ Исто, стр. 145.

¹¹⁷ Р. Вукадиновић, *нав. дело*, стр. 261.

¹¹⁸ Љ. Аћимовић, *нав. дело*, стр. 232.

¹¹⁹ Исто, стр. 233.

А.Н. Пападопулос сматра да је домашај Хелсиншке декларације ужи јер забрана важи само за међусобне односе држава док се у Повељи УН говори о међународним односима. То је посебно важно што Декларација садржи забрану посредне употребе силе.¹²⁰ Очигледно је изгубио из вида уметак "као и у својим међународним односима уопште". По његовом мишљењу Закључни документ из Мадрида садржи правнички јаче формулације иако не каже како ће се начела остваривати.¹²¹ Конференција јачању мера поверења (Стокхолм, 1984-1986) је дала општу важност начелу.¹²²

Међународна одговорност

У коментарима се не помиње да се само у Декларацији УН каже да је нападачки рат злочин против мира који повлачи одговорност по међународном праву. Декларација из Хелсинкија не помиње посебно нападачки рат можда зато што је, за време Конференције, Генерална скупштина УН¹²³ усвојила дефиницију агресије. У уводном делу Дефиниције се поново потврђују одредбе Декларације УН од 1970.¹²⁴ а тиме и став о одговорности за нападачки рат. Много је важније што се изричито каже да је нападачки рат злочин против међународног мира и да агресија повлачи међународну одговорност (чл. 5, ст. 2).¹²⁵ Ни у Декларацији ни у Дефиницији агресије се не каже о каквој је одговорности реч. Ако је реч о кривичној одговорности онда је то по међународном кривичном праву јер кршење међународног јавног права не повлачи кривичну одговорност. Али ако се каже да је нападачки рат злочин (против међународног мира) онда је реч о међународној кривичној одговорности док агресија повлачи само међународну одговорност. То је правно важно јер, с једне стране, и агресија која не представља рат повлачи међународну одговорност иако није злочин против међународног мира¹²⁶ а, с друге стране, јасно указује на разлику између појмова агресије и агресивног рата који се, нажалост и у нашој средини, не разликују иако прво представља чин а друго стање у односима између држава.

¹²⁰ A.N. Papadopoulos, *Non-use of force and the Stockholm Conference*, "Међународни проблеми", 1989, бр. 4, стр. 309.

¹²¹ *Исто*, стр. 309-323.

¹²² *Исто*, стр. 323. За текст вид. стр. 328, тачка 15.

¹²³ Резолуцијом бр. 3314 (XXIX), од 14. децембра 1974.

¹²⁴ "Југословенска ревија за међународно право", 1976, бр. 2, стр. 235.

¹²⁵ *Исто*, стр. 236.

¹²⁶ У том смислу М. Сукијасовић, *Агресија најзад дефинисана*, "Југословенска ревија за међународно право, 1976, бр. 2, стр. 131.

Нацрт Кодекса злочина против међународног мира и безбедности човечанства, нажалост, не предвиђа посебна кривична дела против мира (па ни нападачки рат) већ само агресију (чл. 15)¹²⁷ и претњу агресијом (чл. 16).¹²⁸ Комисија за међународно право сматра да је, у овом стадијуму рада и очекујући примедбе држава, могла да занемари разликовање између злочина против мира, ратних злочина и злочина против човечности.¹²⁹ Нема сумње да Кодекс мора да садржи далеко више међународних кривичних дела али сигурно не сме да се задовољи само агресијом, поготово што се појам нападачког рата замењује појмом употребе силе којој се прикључују претња и други облици принуде или притиска. Није сувишно подсећање да је, у складу с чланом 6, ст. 3. Статута Међународног војног суда у Нирнбергу, у оптужници злочин против мира био рашлањен на две тачке: стварање или спровођење заједничког плана или завере за извршење злочина против мира (и осталих злочина) и учешће у планирању, припремању, започињању или вођењу нападачког рата. Зато се у пресуди за злочин против мира каже да је "највиши међународни злочин који се разликује од осталих ратних злочина само у томе што у себи садржи нагомилано зло свих ових заједно" (*le mal accumulé de tous les autres / the accumulated evil of the whole*).¹³⁰

Упркос томе у пракси Уједињених нација се све више запостављају злочини против мира. Врхунац тога представља усвајање Конвенције о незастаревању ратних злочина и злочина против човечности¹³¹ иако се у њеном уводу *подсећа* на резолуцију Генералне скупштине бр. 95 (I), од 11. децембра 1946, којом се потврђују начела међународног права призната Статутом и пресудом Међународног војног суда у Нирнбергу.¹³² Конвенцијом је Генерална скупштина само потврдила праксу већине држава које су у своје послератне кривичне законе унеле само ратне злочине и злочине против човечности али не и злочине против мира. Искуства неких држава и Југославије (1999) показују да се ти недостаци морају најхитније

¹²⁷ Assemblée générale, *Documents officiels: quarante-sixième session, Supplément No 10 (A/46/10), Rapport de la Commission du droit international sur les travaux de sa quarante-troisième session*, 29. avril - 19 juillet 1991, New York 1991, pp. 265-266.

¹²⁸ Исто, стр. 267.

¹²⁹ Исто, стр. 282.

¹³⁰ Нирнбершка пресуда, стр. 49.

¹³¹ Резолуцијом бр. 2391 (XXIII), од 26. новембра 1968.

¹³² Милан Марковић истиче да је уобичајено да се у "популарном речнику" све три категорије злочина називају "ратни злочини" а њихови учиниоци "ратни злочинци". М. Марковић, *Међународна кривична дела*, "Југословенска ревија за међународно право", 1965, бр. 1, стр. 52. Међутим, у случају Конвенције то је тешко примењиво јер она помиње посебно и злочине против човечности.

отклонити ако се заиста жели да сила која је некада владала као господарица у свим односима међу људима, народима и државама најзад буде стављена у службу права.¹³³

Momir Milojević, Beograd

PROHIBITION OF USE OF FORCE AND THREATS IN INTERNATIONAL RELATIONS

Summary

Force and threat have been old accompanying phenomena to international relations and in the political and legal theory they were considered to originate from the sovereignty of states, that is, their limitless right to use all means to protect their interests. The only limits could be found in moral views on just and unjust wars. The more war was connected with sovereignty as a legal concept the more it became a legal institution. Originating from the right to wage war was the war law. Development of social consciousness has resulted in gradual limiting and final abolishing of the right to wage war turning into prohibition of any force and threat in relations among states becoming a supreme norm of international law and at the same time a norm of international criminal law the violence of which entails international criminal responsibility.

Key words: force, threat, war, prohibition of employing force, aggression, crime against peace

¹³³ М. Илић, *нав.дело*, стр. 182.